

SÖYLEV - DEMEÇ VE ÇALIŞMALARıyla BAŞARILI BİR PTT NAZIRI:OSKAN EFENDİ

Tanju Demir*

Osmanlı Devleti'nin Posta ve Telgraf Nazırları hakkında bugüne dek yazılmış tüm bilgiler, Mehmet Ali Bey'in Posta ve Telgraf Mecmuası'nda yazdıkları üzerine kuruludur denilebilir. Asaf Tanrıkut, Nesimi Yazıcı ve Mustafa Kaçar gibi araştırmacılar, çalışmalarında yine bu bilgileri temel alarak inceledikleri arşiv belgeleri ile bazı yeni bilgiler katmışlarsa da; nazırların çalışmaları ve biyografilerinin eksik kaldığı görülmektedir¹. Tüm nazırlar için böyle bir çalışmaya girişmek, şüphesiz ki ayrı bir araştırma konusu olabilecek kadar geniş bir zaman ve emek gerektirmektedir. Ancak, dönemin basını incelendiğinde gazete ve dergilere yansıyan bilgileri de bu dağarcığa katmak, hem haberleşme hem de modernleşme konusunda Osmanlı devlet adamlarının imparatorluğun son yüzyılındaki varolma savaşı için az da olsa bir katkı sağlayacaktır.

Osmanlı Posta ve Telgraf örgütünün modernleşme çabası içinde ön plana çıkan ve giriştikleri reformlarla iz bırakan nazırlar arasında Oskan Efendi'nin ayrı bir yeri vardır. Oskan Efendi, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile yaşadığı ağır sarsıntının hemen ardından Nazırlığa getirildiğinde karşısındaki tablo

* Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Nesimi Yazıcı, *Osmanlı Devletinde Posta Teşkilatı "Tanzimat Devri"*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara, 1981; Mustafa Kaçar, *Osmanlı Telgraf İşletmesi 1854-1871*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986; Şekip Eskin, *Türk Posta Tarihi*, Ankara, 1942; Aziz Akıncan, *Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık*, İstanbul, 1946; Asaf Tanrıkut, *Türkiye'de Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı*, Ankara, 1984, 2 Cilt.

TANJU DEMİR

hiç de iç açıcı görünmüyordu. Uzun yıllardan beri kurulmaya çalışılan telgraf hatları, ya terk edilen topraklarda kalmış ya da saldırılarla büyük hasara uğramış durumdaydı. Üstelik telgraf hatlarının tahrip edilmesi sadece savaşlar sırasında da olmuyordu. Arabistan ve Yemen gibi devlet otoritesinin zayıf olduğu topraklarda yerel aşiretler telleri kesiyor, ağaçtan yapılmış telgraf direklerini söküyor, yakıyorlardı. Postanın da durumu pek farklı değildi. Ülkenin pek çok yerinde kara yollarının asırlardan beri değişmeden kaldığı düşünülürse, deniz kıyılarına ya da demiryolunun uğradığı merkezlere uzak kalan bölgelerde postanın güvenle gidip dönmesi ancak jandarmalar aracılığı ile sağlanabiliyordu. Batı Anadolu'da olduğu gibi ülkenin bir çok yerinde hüküm süren eşkıyalık, posta katarlarının en önemli engellerindendi. Kış aylarında ise, haberleşmedeki aksaklıklar doğa şartlarıyla verilen savaşın çoğunlukla yitirilmesiyle daha da artıyordu. Memurlar, hem merkez; hem de taşrada bir başıboşluk içine girmişlerdi. Maaşlarının azlığı, onları işlerinden iyice soğuttuğu gibi; yaşanan savaşlarda da Posta ve Telgraf memurlarından sürekli fedakarlık beklenmesi, isteksizliklerini daha da arttıran bir başka nedendi. Telgrafçı, ne zaman savaş çıksa görev yerinden alınıp askerî haberleşme amacıyla uzak bir cepheye gönderilebiliyordu. Döndüğünde ise, işine tekrar başlayıp başlayamayacağından emin değildi. Yabancı postalar, ülkenin her köşesine yayılmış şubeleri ve deniz ticaret filolarıyla her yıl Osmanlı Postasının büyük maddî kayıpları vermesine yol açıyorlardı.²

Diplomatik yollardan kaldırılmaları mümkün görünmeyen yabancı posta büroları³ ile rekabet etmek için yeterli donanım, yetişmiş eleman ve belirlenmiş

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tanju Demir, *Türkiye'de Posta ve Telgraf ve Telefon Örgütünün Tarihsel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2001.

³ Osmanlı topraklarında kurulmuş olan yabancı posta büroları hakkında bir çok araştırmacı ve filatelist çalışma yapmıştır. Filatelistlerin araştırmaları genellikle, Levant Postahaneleri adıyla anılan Osmanlı topraklarında yabancılar tarafından işletilen posta bürolarının damga, mühür ve pullarıyla ilgili ayrıntılarda yoğunlaşmaktadır. Kimi filatelistler de ellerine geçen bazı belgeleri yayınlamak için arşivlerde bulunmayan bilgileri aktarmışlardır. Yabancı postalarından söz eden araştırmacılara gelince, bunların içinde gerçekten konunun uzmanı olarak nitelendirilebilecek isimler vardır. Örneğin, Türkiye'nin ilk ve en önemli posta uzmanlarından Mehmet Ali Bey, 1914 yılında yabancı postalarla ilgili bir makaleyi Posta ve Telgraf Mecmuası'nda yayınlamıştır. Mehmet Ali Bey, yukarıda da belirttiğimiz gibi, aynı zamanda 1900 yılında toplanan Posta Islahat Komisyonunun da bir üyesi olduğundan, o dönemde yabancı postalarının kaldırılması için gereken hukukî dayanaklarla teknik konuların yer aldığı dosyayı hazırlayanlardan biridir. Aynı şekilde, yine daha önce değindiğimiz gibi, Darüşşafaka'dan mezun olduktan sonra Paris Posta ve Telgraf Mektebi'nde eğitim görmüş olan Salih Zeki Beyin 1908 Ekim'inden itibaren Tanin gazetesinde yayınlanan çalışması da oldukça önemlidir. 1908 yılında Avusturya'nın, Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini duyurmasıyla yeniden gündeme gelen yabancı postalar sorunu İbnüziya Ahmet Raşit tarafından İstisare Mecmuası'nda yayınlanan ve iki bölümden oluşan makalede de işlenmiştir. Tüm bu çalışmaların yanında, dönemin basınında bir çok röportaj, haber, makale ve çeviriler yer almaktadır. 1908 yılında Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhaki ile yabancı postalar arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu akla gelebilir. Bu sorunun yanıtı, Avusturya'nın Osmanlı posta taşımacılığı konusundaki hakimiyet ve rekabetinde gizlidir. Avusturya Postaları, Osmanlı posta taşımacılık sistemine egemendir. Çünkü Osmanlı postaları, Avusturya postalarından ne kadar kopmaya çalıştıysa da; Avusturya ticarî gemileri olmadan posta taşımacılığında yetersiz kalmışlardır. Bu yüzden uzun yıllar Avusturya vapur şirketleri ve özellikle de Lloyd, bir çok önemli liman kentinde bulunan acenteleri sayesinde Osmanlı postalarının örgütlenme yetersizliğinden de yararlanarak taşımacılık yapmıştır. Avusturya postaları, Osmanlı postalarının rakibidir. Çünkü Osmanlı

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

düzenli bir politika yoktu. Oskan Efendi, tüm bu olumsuzlukları yakından bilen biriydi. Çünkü, biyografisi incelendiğinde görülecektir ki, kendisi uzun yıllar Osmanlı Devlet dairelerinde en alt kademedен başlayarak memuriyetlerde bulunmuş, ülkenin ücra köşelerinde çalışmıştı.

1.Oskan Efendinin Biyografisi

Oskan Efendi (Oskihan Pertev), 1868 yılında Erzincan'da doğmuştur. Bezzaz esnafından Mardikyan Avadis Ağanın oğludur⁴. Ermeni Mektebi'nde Türkçe, Ermenice, Fransızca ve özel öğretmenden Arapça öğrenmiştir.

Erzincan Sancağı Tahrirat Kalemî Mülazımlığı ile başladığı memuriyet hayatı, onun bir çok kurumda çalışarak büyük bir deneyim elde etmesini sağlamıştır. Oskan Efendi, 27 Şubat 1885 tarihinde Erzincan Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Baş Katipliği'ne; 12 Ocak 1888'de Erzurum Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Kâtipliği'ne; 30 Nisan 1889 tarihinde maaşla Ak Memlâhası Baş Katipliği'ne; Eylül 1889-Mart 1890 tarihlerinde ilave-i memuriyet olarak Ak Memlâhası Müdürlüğü Vekâleti'ne; 13 Temmuz 1890 tarihinde Kemah Memlâhası Baş Kâtipliğine; 17 Mart 1891-9 Ekim 1891 tarihleri arasında Kemah Memlâhası Müdürlüğü Vekâleti'ne atanmıştır. 13 Mayıs 1893-10 Temmuz 1893 tarihleri arasında Kemah Memlâhası Müdürlüğü Vekâleti'ne, 23 Mayıs 1894 tarihinde Bağdat Duyun-ı Umumiye Müdürlüğü Tahrirat Baş Kâtipliği'ne tayin edilmiştir. 13 Ocak 1898 tarihinden itibaren 1600 kuruş maaşla aynı müdürlük müfettiş muavinliğine, Ağustos 1900'den itibaren aynı unvanla Manastır'a, 13 Mart 1905 tarihinden itibaren Düyun-ı Umumiye Müfettişliği'ne, 12 Mart 1906 tarihinden itibaren Rumeli Vilâyat-ı Selâse-i Maliye Komisyonu Müfettişliği'ne, 13 Eylül 1909 tarihinden itibaren Maliye Birinci Sınıf Müfettişliği'ne ve 24 Ocak 1913 tarihinden itibaren Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırlığı'na tayin edilmiştir. Bu görevinden 4 Kasım 1914 tarihinde istifa ederek ayrılmıştır⁵. Oskan Efendi, daha sonra Avrupa'ya gitmiş, Mütareke döneminde Tevfik Paşa Kabinesinde yeniden nazır olarak göreve getirilmek istendiyse de bunu reddetmiştir⁶. Oskan Efendi, Kahire'de 7 Temmuz 1947 tarihinde vefat etmiştir⁷.

postaları, hem Avusturya postalarından yararlanmak zorundadır; hem de onlardan kurtulma çabası içinde görülmektedir. Tek çare rekabettir ve rekabet için bir çok yöntem denenmiştir.

Osmanlı postalarının en büyük rakibi Avusturya'dır. Sonra Rusya, Fransa ve İngiltere gelmektedir. Almanya ise, ancak 1870'lerde kendi birliğini sağladıktan sonra ciddi bir rakip olabilmıştır. İtalya, ilk deneyimini 1880'lerde yapmış ve Trablusgarp'da açtığı bir postahaneyi Dünya Posta Birliğine onaylatmayı başarmıştır. Yunanistan ve Mısır da, Osmanlı topraklarında postahane açmışlarsa da çok uzun süre tutunamamışlardır. Yıllar süren mücadeleler sonunda, ancak 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kapatılabilen yabancı posta büroları 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Bırakışmasından sonra tekrar açılmaya başlamışlar; bu arada daha önce şubesi olmayan Polonya ve 1896'dan sonra bir süre çalışan Romanya postaları da durumdan yararlanarak İstanbul'da birer şube açmışlardır.

⁴ Nevsal-i Milli 1330, İstanbul, 1330, s. 270.

⁵ Tanrıkut, a.g.e., s. 748.

⁶ Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara, 1987, s.164.

2.Oskan Efendi'nin Çalışmaları

Oskan Efendi'nin Posta ve Telgraf Telefon Nazırlığına atanması; bu kurum için sürat, disiplin, düzen, güven, gelişme ve ilerleme dönemi olmuştur⁸. O'nun göreve başlar başlamaz yayınladığı genelge ve tebligatlarda, ortaya koymaya çalıştığı islahatın ilk izleri hemen fark edilmektedir. Memurlara hitap şekli, onlardan beklentileri farklıdır.

Oskan Efendi işe başladıktan sonra, Nezaret Merkezine memurların işe gelip gidişleri ve diğer konular hakkında gereken bildirimini yapmış ve gazete idarehanelerine aşağıdaki ilânı yollamıştır:

*"Posta müraselâtının tesrii emrindeki teşebbüsât cümlesinden olmak üzere bilhassa Dersaadet ve civarında münakalat ve tevziatın günü gününe icrası için tedabir-i lâzime ittihaz ve memurin-i aidesine tebligat-ı katiyye icra olunmuştur. Bu tedabirin semerre-pezir olması için gerçi müfettiş ve kontrol marifetiyle murakabe-i mütevaliye ifa olunmakta ise de münakalât ve tevziatta vaki olacak taahhuratı ahab-ı mesalihin dahi nezaretin ıtıla"ına isale bezl-i himmet eylemeleri zat-ı maksadın tamamen temin ve tevzikine hâdim olacağıнын gerek memalik-i ecnebiyyeden ve taşradan vurud eden ve gerek Dersaadet ve civarındaki postahaneler ile posta kutularına tevdi edilen mekâtib vesairenin mürselünileyhleri tarafından bunlar üzerindeki mevrude mühürlerinin tarihine bilhassa dikkat olunarak emr-i isal ve tevzide teahhur vukuu anlaşılır ise bunların zurufuna vusuli saati işaret olunduktan sonra diğer bir zarfa vaz ve üzerine posta ve telgraf şikâyet dairesine adresi tahrir olunarak bila ücret postahanelere tevdi olunması rica olunur."*⁹

Taşra teşkilâtına yaptığı 229 numaralı ve 9 Şubat 1912 tarihli tebligatta, Posta işlemlerinin hızlandırılmasında insan faktörünün önemine dikkat çekerek; "...Bazı memurlar tarafından buldukları mahaller tüccar ve muteberanından birer hüsn-ihal mazbatası ahiz ve ihtîçac olunarak tahvil olundukları mahallere izamlarından sarfı nazarla yerlerinde ibka veyahut terfi-i memuriyetleri gibi müsted ayata kıyam olunmaktadır. Memurinin bilâ sebep tahvil ve tecziye olunmaması ve emr-i terfi ve terakkinin dahi hak ve adlin icabı dairesinde takibi nezaretin ehaz-sı âmâli olup bu esasların tamamıyla meriyeti esbabının temini ve istikmali ehemmiyetle derpiş olunuyor. Bu hale göre memurin dahi muhafaza-i mevki ve memuriyetini ve terfi- hal ve istikbalini vazifesindeki ikdam ve gayretinden beklemek muktazi ve tabii ve haricin şahadetinden müstani olup nezaretin meslek-i hakperverisine rağmen yine o gibi vesaitte tevessül ve teşebbüs edenler bulunur ise bu yoldaki mesai ve müracaatları bisud kaldıktan maada haklarında azale-i hüsn-i

⁷ Son Posta, 21 Temmuz 1947.

⁸ Y.G. Çark, *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler 1453-1953*, İstanbul, 1953, s. 207.

⁹ Tanrıkut, a.g.e, s. 733.

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

nazara badi olacağından şüphe edilmemelidir. Velhasıl her sınıf memurinin vazifesine mukdim ve meclub kaldıkça hal ve atisinden emin olarak mafevkin takdirinden başka müessırata atf-ı nazar-ı kıymet olunmaması ve keyfiyetin bu veçhile kâffe-i memurine tefhim ve tebliği tavsiye olunur"¹⁰ demektedir.

Gazete idarehanelerine 12 Mart 1912 ve 15 Mayıs 1913 tarihlerinde gönderdiği ikinci ve üçüncü yazılarda da, telgrafçıların gazete haberleşmelerini kolaylaştırmak için daha çok gayret sarf edeceklerini ve gazete telgraflarına büyük kolaylıklar sağlanacağını bildirmiştir.

Oskan Efendi, 18 Haziran 1913 tarihli tebligat-ı umumiyesinde, "*yeni kabinede de nezaret uhdeme tevdi buyuruldu. Yegâne maksadımız posta ve telgraf muamelâtımızın sürat, intizam ve selâmet dairesinde temin-i ifası zımında başlanılan ıslahat ve tensikatın intacı olup buna bilcümle memurlarımızın usul ve nizamata-ı mevcudeye ve peyderpey almakta oldukları evamir ve talimata ve temami-i tevfik-i hareket suretiyle iştirak ve muavenet eylemeleri lazımdır. Mekatip ve telgraflar bir dakika bile tehir edilmeksizin tevzi ve ashabına tevdi edilmelidir...Posta ve telgrafhanelere müracaat eden ashab-ı mesalihe nezaketle muamele olunmak icabeder. Mekatibin taarruzdan masuniyeti ve telgraf esrarının faş edilmemesi fevkalade mültezemdır...*"¹¹ diyerek yine memurların dikkatini çekmiş ve eski dönemlerden kalan alışkanlıklara artık bir son verilmesi gerektiği konusundaki beklentilerini yinelemiştir.

Oskan Efendi, hiç kimse için hatıra gönüle bakılmayacağını ve işi yapan ile yapmayanın ayrılacağını sık sık tekrarlayarak, istediği modern görünümün kurumun tüm birimlerinde sağlanması için çaba harcamıştır.

(a) Oskan Efendi'nin Denetleme ve İnceleme Gezisi

Oskan Efendi, 1914 yılı Nisan ayında Beyrut'tan başlayıp Anadolu içlerine kadar süren bir denetleme gezisine çıkmıştır. Beyrut'a varışında Vali Bekir Sami Bey ile vilayet erkânı tarafından karşılanan Oskan Efendi, daha sonra Beyrut Posta ve Telgraf Baş Müdüriyeti'ne giderek orada memurlara hitaben bir söylev vermiştir¹². Bu söylevin metni daha sonra Posta ve Telgraf Mecmuası'nda¹³ yayınlanmıştır:

¹⁰ Tanrıkut, a.g.e, s.733.

¹¹ Tanrıkut, a.g.e, s. 733.

¹² Sabah, 22 Nisan 1914, İkdâm, 22 Nisan 1914.

¹³ Posta ve Telgraf Mecmuası: Posta ve Telgraf Nezareti, 1876 yılı Ocak ayından itibaren aylık bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Bu dergi, 1879 yılı Mayıs ayına kadar aralıklarla çıkarılmıştır. *Telgraf Mecmuası* (Bulletin Telegraphique) adını taşıyan bu ilk Telgraf dergisi, hem Türkçe; hem de Fransızca olarak çift dilli basılmıştı. Posta ve Telgraf Nazırı Hasan Âli Efendi döneminde Emil Locaine'in başında bulunduğu bir kurul tarafından ikinci kez çıkarılan Posta ve Telgraf Mecmuası ise yalnızca dört sayı çıkabilmişti.

TANJU DEMİR

“Arkadaşlar!..

Otuz beş aydan beri birlikte çalıştığım mesai arkadaşlarımın bir kısmını yakından görmek, onlarla hasbıhal etmek yolundaki arzusunun husulünden dolayı kendimi bahtiyar addederim. İhtimal şimdiye kadar Nezaret'in icraatında görülen şiddetin matuf olduğu gaye sui-telakkiye uğramış ve Nezaret müfrit, şiddete taraftar addedilmiştir. Halbuki bundaki maksat, memurları vazifeye davet ve bu suretle gerek kendilerini ve gerek temin-i istikballeriyle endişenâk oldukları ailelerini sefaletе duçar etmekten tevakki için intibaha sevtir. Binlerce memur içinde gerek cehalet, gerek ahlaksızlık sevkiyle mensup oldukları daireyi telvis edenler bulunur. Nezaret bu kabil memurları bir daha idarede istihdam etmemek üzere birer birer çıkarmakta ve bu suretle namuskâr ve vazifeperver memurlarını onların refakati zilletinden kurtarmaktadır. Alelumum memurlar bir aile-i hususiyedir. Bu aile riyasetinde bulunan Nazırlar, aile fertleri olan memurların saadet-i hakikiyesini temin etmeyi kendisine emel ittihaz eder. Hükûmet, şu devlet-i muazzamanın şükûh ve şerefini idame ve terakki ve tealisini temin için vaki bütün teşebbüsatında bilhassa umum memurların faziletlerine, namusuna, muavenetine ve faaliyetine istinat etmektedir.

...Bendeniz bugün elhamdülillah bir Nazır bulunuyorum. Şüphesiz ki, bu benim için, mucib-i fahr-ü şereftir. Fakat bu mevkie en ufak memuriyetlerden başlayarak geldiğime ve bu memuriyetlerdeki sayimle uhdeme isabet eden vazife-i vataniyemi ifa ettiğime dair hasıl ettiğim kanaat-i vicdaniyenin verdiği inşirah ve şeref daha âlidir. Bu mükafat-ı maneviyeye mazhanîyet her memurun yed-i iktidarında olduğu gibi, mükafat-ı maddiyesini ihzar da Nezaretin vazifesidir. Nasıl ki, Nezarete geldiğim zaman müvezzilerin ve küçük memurların maaşlarının pek az olduğunu ve deruhte ettikleri pek büyük ve mühim vazife ile mütenasip olmadığını ve bunların sinin-i vefire terakkiden mahrum kaldıklarını görerek evvela mülazımların ve sonra müvezzilerin maaşlarını tezyit ettim. Vazifelerini mukdimane ve namuskârane ifa eyledikleri takdirde hiç kimsenin delaletine iltimasına ve tavsîyesine lüzum kalmaksızın suret-i muntazamada terakkisini her iki-üç senede maaş zammı görmelerini temin eyledim. Bilumum memurların da buldukları hizmet ve sınıfta öylece terakki-i maaşa nailiyetlerini temin eder bir nizamname yaparak Bâbîâlî'ye takdim eyledim. İnşallah an karib tasdik-i âliye iktiran edip tatbik olununca göreceksiniz ki, bir muhabere memuru terfi-i sınıf etmediği halde bile birkaç sene zarfında bin iki yüz kuruşa kadar terakki-i maaşa nail olabilecektir. Biliniz ki.

1317 (1901) yılında ise, Nezaret'in üçüncü defa olarak resmî ve gayrı-resmî iki kısım olarak tasarlanan Türkçe Posta ve Telgraf Dergisini çıkarmaya başladığı görülmektedir. 1317 Islahatının büyük ölçüde izlenebildiği bu dergi de, zaten yürütülen yenileşme hareketinin bir parçasıdır. Bu üçüncü derginin yayınlanmasında Posta Mühassısı Mehmet Ali Beyin rolü büyüktür. Zaman zaman görülen aksaklıklar nedeniyle kesintiye uğrasa da dergi, Mehmet Ali Bey tarafından düzenli bir hale getirilerek içeriği, meslekî konulara ek olarak, çoğunluğu yine Mehmet Ali Bey tarafından yazılan Posta ve Telgraf tarihi ile ilgili önemli dizi yazılarla zenginleştirilmiştir. Posta ve Telgraf Mecmuası adıyla yayınlanan bu dergide sonraki yıllarda, Hüsnü Sadık (Durukal) gibi Darüşşafaka'dan yetişmiş önemli uzmanlar da inceleme yazıları yazmışlardır. Mondros Mütarekesi sonrasında yine kesintiye uğrasa da 1919 yılında yeniden yayına başlamıştır. Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Asaf Tanrıkut, a.g.e.; Aynı yazar, "İlk PTT Mecmuası", PTT Aylık Meslek Mecmuası, Sayı:2, Nisan 1959, s. 2.

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

Memurun gaye-i amali namusunu muhafaza olmalıdır. Namus her şeyin fevkindedir. Kendisini, ailesinin saadetini, istikbalini düşünmekten daha âli bir vazife, namusunu, iffetini, istikametini pâk bir surette muhafaza etmektir."¹⁴

3. Dönemin Basınında Oskan Efendi

Oskan Efendi hakkında dönemin basınında bir çok haber yayınlanmıştır. Bunların bazılarında Oskan Efendi'nin kişiliği ve nazırlığı süresince gösterdiği tavır ve davranışlar, Meşrutiyet Dönemi devlet adamlarına örnek gösterilmiştir.

"...Bugün, Cülûs-u Hümayuna müsadif bir tatil günü, evvela mazinin bir çok müşkülât-ı elimesi akla geliyor.... Şuradan buradan ara sıra işitilen bazı şikayetlere rağmen postalarımızın günden güne kesb-i ıslah ve intizam etmekte olduğu memnuniyetle müşahede ediliyor. Yer yer yeniden postalar tesis olundu, bir çok mühim merkezler için yevmi postalar çıkarılmaya başlandı. Posta Nazır-ı muhteremi, Beyrut'tan başlayarak büyük bir devre-i teftişata çıktı. Çünkü Jön-Türk'de Nazır-ı muhtereme dair bir menkıbe anlatılmakta her türlü icraatı bizzat görmek ve teftiş etmek merakunda bulunduğu söylenilmekte idi. Posta Nazırı bir gün alessabah Boğaziçi posta ve telgraf merkezlerinden birinin önünde yalnızca isbat-ı vücut etmiş. Saat yedi buçuk kimse yok, telgrafhane kapalı çevrede bir kahvehanede suburane beklemiş telgrafhane açılmış yine müracaat etmiş, biri telgrafhaneyi silip süpürüyor, telgraf memuru efendiyi sormuş,

"-Memur efendi saat onda gelir" Cevabını alınca yine beklemeye koyulmuş.

"-Müstacel bir telgrafım var ne yapayım" demiş.

Nihayet memur gelmiş, kahvesini ısmarlamış, Nazır Efendi yaklaşmış ve demiş ki,

"-Her gün telgrafhane bu vakit mi açılır?Bu sabah pek müstacel bir telgrafım vardı"

Memur efendi, "ne zaman kendi gelirse telgrafhanenin o zaman açılacağı, sanatını başkasından öğrenmeye ihtiyacı olmadığı" yolunda bir cevap vermiş. Nazır Efendi bir telgraf yazarak müstacel kaydıyla memura uzatmış. Şu zeminde,

"Müdüriyet-i Umumiye-i Hümayun filan telgraf merkezine bir memur gönderiniz. Buranın memurunu azlettim.

¹⁴ Posta ve Telgraf Mecmuası (PTM), No:158, (Haziran 1330).

TANJU DEMİR

Nazır.”

Postalarımızın günden güne intizam kesbettiğini asarıyla görüyoruz. Yeni pullar bile doğrusu postalarımıza bir renk getirdi. Sarfiyatından başka Avrupa'dan pek çok talepler olduğunu işitiyoruz. Cevaplı ve cevapsız posta zarfları ve mektup kartları da pek zarif olarak muhaberatı teshil edecek bir tarzda yapılmıştır. Telgraf ücretlerinin tenzili, telgraf poliçelerinin mühim bir adımdır. Çağdaş ulusların posta tarifelerini tenzil için müracaat ettikleri tedbirlerden tenzilat sırasında bazılarının korkmuş oldukları gibi asla varidatın tenziline sebep olmamış, bilakis varidatın artmasına yol açmıştır. Şüphesiz telgraf ücretlerinin indirilmesi iyi sonuçlar vermişti. Büyük bir memnuniyetle işitiyoruz ki, kariben dahili taahhütsüz mektup ücretleri dahili ve sahil gibi garip ayrımlar ortadan kaldırılarak her yer için yirmi para olarak tayin olunacaktır. Teşebbüsât-ı lazımede bulunulmuştur. Bu tedbirlerin herhalde bir an evvel mevkii tatbiki vaz 'ı arıza olunması zannederiz ki lazımdır.

Mim.Sad.”¹⁵

Oskan Efendi ülkedeki posta ve telgraf hizmetlerinin işleyişini yakından görmek ve yapılan değişikliklerin sonuçlarını bizzat değerlendirmek için çıktığı geziden dönüşünde, izlenimlerini basına aktarmıştır. “Oskan Efendi İle Mülakat”¹⁶ başlığı altında İkdâm gazetesinde yayınlanan röportajında ise, bu gezinin amacı ve orada yaşadıkları hakkında ilginç bilgiler vermektedir. 1914 yılı ortalarında Osmanlı ülkesinin haberleşme sistemini olduğu kadar, sosyoekonomik durumu hakkında bir Osmanlı Nazırının görüşlerini de yansıtan bu röportajı kısmen sadeleştirerek buraya almayı uygun gördük.

“Oskan Efendi, bazı vilayetlerde Posta ve Telgraf işlemlerinin nasıl yürüdüğünü anlamak için bir teftiş gezisine çıkmıştı. Mayıs 1914'de İstanbul'a dönen Oskan Efendi ile bir röportaj yapan İkdâm gazetesi bu röportajı 14 Mayıs 1914'de yayınlamıştı.

-Bu gün yayınlanan sabah gazetelerinin birinde seyahatinize dair bir açıklamanızı okuduk. Bu açıklamamızda rastlamadığımız bazı noktalar hakkında bilgi almak istiyoruz. Okuyucularımızı aydınlatmak için neler söylemek istersiniz?

-Dün o beyanatı ita ettiğim vakit biraz meşguldüm. Şimdi istediğiniz soruları sorunuz. Mümkün olduğu kadar bilgi vermeye çalışırım.

-Efendim siz buradan ayrıldıktan sonra Suriye'de yayınlanan gazetelerden bazıları Beyrut, Şam ve Kudüs havalisini gezdikten sonra Hindistan'a gitmeye karar verdiğiniz hakkında haberler yazmışlardı. Gerçekten böyle bir niyetiniz var mıydı?Bu

¹⁵ “Postalara Dair Oskan Efendi'nin Teftişleri”, *Sabah*, 27 Nisan 1914.

¹⁶ “Oskan Efendi ile Mülakat”, *İkdâm*, 14 Mayıs 1914.

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

konuda ve bir de seyahate çıkmanızdaki amacınızla buralarda yaptığınız işlemleri açıklayabilir misiniz?

-Hindistan'a gitmek için bir niyet veya tasavvurum yoktu. Seyahatten yegane maksadım Osmanlı vilayetleri ve mülhakatının posta ve telgraf nokta-i nazarından ihtiyaçlarını bizzat incelemek ve yerinde görmektir. Bu ihtiyaçlar oranında ve her birinin önemi ile ilişkili olarak yeniden merkez ve şubelerin açılması, posta seferlerinin gerçek gereği derecesinde artırılması ile memurların durumlarını, işlemleri yakından görmek amacıyla bu geziye çıktım. Önce buradan Beyrut'a gittim, oradan Yafa'ya, Kudüs'e, Nablus'a ve Nablus'tan araba ile Cenin'e (Cenin, Hicaz Hattının bir istasyonudur) ulaştım. Bu arada belirtmek isterim ki, Hicaz Hattı gayet güzel işliyor. Buradan Şam ve Riyad'a Hama Hattıyla Halep'e, Halep'ten otomobil ile İskenderun'a ve İskenderun'dan şimendifer ile Adana'ya, Adana'dan Mersin'e, Mersin'den tekrar Adana'ya ve oradan Toros dağlarını kat ederek o taraftaki Karapınar istasyonundan Bağdat Şimendiferi ile Konya'ya, Konya'dan Eskişehir'e ve nihayet Haydarpaşa'ya geldim. Gezdiğim bu yerlerin her birinde posta muamelat ve ihtiyacı hakkında incelemelerde bulundum, şubeleri denetledim. Bu inceleme sonucunda mali ihtiyaçları elden geldiği kadar karşılamaya çalıştım. Bazı büyük merkezlerde yeni şubeler açılmasını sağladığım gibi bazı bölgelerde de posta şubelerinin eksiklerini gidermeye çalıştım. Şimdiye dek uygulamaya koyduğumuz yenilikler halk tarafından sevildi ve memnunlukla kullanılmaya başlandı. Bu da idaremizin işlemlerinin artmasına ve dolayısıyla gelirlerimizin yükselmesine yardımcı oldu. Bundan başka, gerek memurlarca gerek posta ve telgraf daireleri binalarıyla nakliyat ve dağıtımca ihtiyaçlar tamamen karşılandığı ve bundan sonra bu konuya ilişkin girişimler olursa bu girişimlere o açıdan başlanacağı için bu seyahatin çok yararı oldu. Nerede aksaklık görülürse oraya anında müdahale etmek temel görevimizin en önemlisini oluşturur. Yolculuğum sırasında memnunlukla gördüğüm bir konuyu da sizlerle paylaşmak isterim: Gezdiğim her yerde ekonomik alanda az çok ilerleme vardı. Her sınıftan vatandaşlarımızın yoğun bir faaliyet içinde olmaları beni etkiledi. Ticari hayattaki bu anlığın artışı kara ve demiryolları çok yardım etmiştir. Çoğu yönere şoseler inşa edilmesi ve özellikle Hicaz ve Bağdat hatlarının yapımına önemle devam edilmektedir.

-Beyrut gazeteleri Beyrut Posta Muamelatını teftiş ederken bazı suiistimallere rastladığınızı yazmışlardı. Acaba bu doğru mudur? Doğru ise bu konuda ne yapıldığını açıklar mısınız?

-Hayır. Beyrut Posta Muamelatında öyle önemli görülebilecek bir yolsuzluğa rastlamadım. Yalnız maalesef iki müvezzi ücreti alınan bazı mektup ve kartpostalları alıp yerine koymadıkları anlaşıldığından, hemen azledilerek diğerlerine bir ibret göstergesi olmak üzere haklarında düzenlenen soruşturma belgeleriyle kanunun öngördüğü cezaya çarptırılmaları için gerekli yerlere havale edildiler.

TANJU DEMİR

-Başka yerlerde de suiistimallere dair bir şey gördünüz mü efendim?

-Hayır. Başka yerlerde suiistimallere rastlamadım.

-Efendim şu son zamanlarda memurlar hakkında bazı iyileştirmeler yaptınız.

-Evet ama henüz istediğim derecede değil.

-Gezdiğiniz yerlerde bir çok ecnebi postahaneleri mevcut olması itibariyle posta muameleleri açısından en çok dikkat edilmesi gereken önemli yerler sanırım Beyrut, Kudüs-ü Şerif, Yafa, Hayfa gibi şehir ve kasabalardır. Buralarda Ecnebi postahaneleri ile rekabet için tedbirler hazırladınız mı?

- Gezdiğim yerlerin hepsinde posta ve telgraf işlemleri önemlidir. Ecnebi Postahaneleri olan yerlerde bizim postahanelerimiz günden güne düzen kazanmakta olduğu gibi daha ileri bir seviyeye gelebilmeleri için gereken tedbirler yürürlüğe konulmaktadır. Bu durumda herkesin postalarımıza başvurması doğaldır.

-Hayun-u Kara, Şam, Yafa ve Hayfa arasındaki kolonilerde oturan Musevi ahalinin kendi mektuplarını taşımak için aralarında kendilerine özgü posta pulu kullanmakta oldukları bir seneden beri rivayet edilmekte ve bu konu bazen Suriye'deki gazetelerin sütunlarında geçmektedir. Bu konuda bilginiz var mı efendim?

-Böyle posta pulları hakkında bir bilgim yok. Posta merkezleri olmayan kasaba ve köylerin ahalilerinin aralarında mektuplarını taşıyacak birer araç bulup göndermeleri doğal karşılanabilir. Bu konuyu dikkate alarak, şimdiye dek aralarında posta kurulmamış bu beldelerden Yafa ve Hayfa'ya, taşıdıkları özel önemden dolayı günlük posta işlemesi sağlanmıştır. İşte Yafa ve Hayfa arasındaki koloniler halkı her gün ihtiyaçlarını bu suretle karşılayacaklar, mektup ve diğer haberleşmelerini Osmanlı Postasına vererek kolaylıkla gönderip alabileceklerdir. Bu arada eskiden nadir posta işleyen bazı yerlerde de günlük posta işlemesi sağlanmıştır.

-Bu tedbirlerden halkın çok yararlandığı şüphesizdir; ancak gelirlerin artırılmasına bir katkı sağladı mı bu tedbirler?

-Her nerede haftalık postaları günlük hale getirdikse oralarda gelirler %50,60 ve hatta 80 derecesinde artmıştır. Bu da bize gösterir ki halk bu durumdan çok memnun kalmıştır.

...

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

-Gezdiğiniz yerlerdeki posta ve telgraf memurlarının durumları hakkında fikirleriniz?

-Memurların artık daha aydın kişiler olduğunu söyleyebilirim. Buna ek olarak gezdiğim tüm yerlerde memurlara anlayabilecekleri dilde söylevler vererek görevlerinde son derece dikkatli olmalarını, şeref ve haysiyetlerini korumalarını, ellerine geçen mektup ve belgelerin birer emanet olup buna kesinlikle hıyanet etmemeleri gerektiğini söyledim. Kendilerine gerekli olabilecek bazı tavsiyelerde bulundum. İyi hizmetleri görülenlerin ödüllendirilmesi nasıl kesinlikle kararlaştırılmışsa kötü davranışlar, rehavet ve yolsuzlukları görülecek olanların bir daha hiçbir şekilde hizmete alınmamak şartıyla azil ve ihraçları da o kadar kesin bir kararla belirlenmiş olduğunu ifade ettim.”

İstanbul'daki gazeteler, Oskan Efendi'nin geziden dönüşünü adeta iple çekmişler ve döner dönmez onunla röportaj yapmak için uygun bir zaman kollamışlardır. Posta ve Telgraf Nazırı olarak kabine toplantılarına da katılmak zorunda olan Oskan Efendi, yoğun işleri arasında fırsat buldukça basına bazı demeçler vermiştir. Bunlardan biri, Sabah gazetesinde yayınlanan ve gezi hakkındaki değerlendirmelerini içeren aşağıdaki demecedir:

“Makam-ı Nezaret'e geçtiğim andan itibaren memleketin her tarafını dolaşmak ve memleketin asab-ı iktisadiyesini teşkil eden Posta ve Telgraf muamelatının tarz-ı cereyanına yakından muttali olmak ister idim. Nihayet âmalime nail oldum. Bundan bir ay evvel Beyrut tarikiyle seyahate çıktım. Hayfa, Şam, Kudüs, Halep ve Konya havalisini dolaştım. Her yerde Posta ve Telgraf muamelatını tetkik ettim. Gördüğüm noksanları ikmal eyledim. İcap eyleyen yerlerde yeni yeni şubeler açtım. Posta ve Telgraf muamelatının teshil ve tesrii için iktiza eden her türlü tedabire tevessül ettim. Memurine hitaben nutuklar irad eyledim. Uhdelerine terettüp eden vezaif-i maddiye ve maneviyeyi izah ettim. Onları vazifelerine bir kat daha bağlamaya çalıştım. Bütün gezdiğim yerlerde umumi bir refah-ı iktisadi gördüm. Her tarafta muamelat-ı ticariye mucib-i memnuniyet bir haldedir. Herkes çalışıyor, kazanıyor ve müreffehen geçiniyor. Muamelat-ı ticariyenin teshil ve tesrii üzerine ise refah-ı umumiyenin kat kat tezayüd edeceği şüphesizdir. Lisan-ı Arabiye vukufum hasebiyle tetkikatı kolayca icra edebildim. Ahalinin ifadatını bizzat dinledim ve ihtiyacatının tatmini için lazım gelen teşebbüsatta bulundum. Tensikat-ı muktezaiyenin bir kısm-ı mühimmini bizzat mahallinde icra ettim. Bir kısmının icrası için de buradan emir vereceğim. Seyahatim daha ziyade süremez idi. bir ay bile çok idi. Zira burada yapılacak gayet mühim işler var ve herhalde benim burada bulunmam icap eder. Maamafih bu bir ay zarfında da epeyce iş görülebilirdi. Mühim ihtiyaçlar tatmin olundu. Vakıa bu bir ay zarfında bu kadar vasi bir saha üzerinde o kadar iş görülemez idiyse de seyahat ettiğim yerleri eskiden tanırım. Uzun müddet

TANJU DEMİR

oralarda ifay-ı memuriyet ettim. Ve bu sebepten dolayı da arzu ettiğim tetkikatın icrası hususunda müşkülât çekmedim.”¹⁷

Oskan Efendi, Nezarete çalışan bir çok memurun yaşadıkları sıkıntılar yüzünden alkol bağımlısı olduğunu, sıtma hastalığına yakalandığını görerek bu durumun önüne geçmek amacıyla bir kitapçık hazırlamış ve 13 Haziran 1914 tarihli genelge ile “*Sıtmanın Suret-i Tevakki ve Tedavisi*” ile “*İşretin Mazarratları*” adlarını taşıyan iki ayrı bölüm halinde Posta ve Telgraf Mecmuası’nda da yayınlamıştır¹⁸. Böyle bir duruma pek alışık olmayan gazeteciler, Nazırın bu çalışmasını hayretle karşılamışlar ve uygulamanın amacını anlamaya çalışmışlardır.

Oskan Efendi, Nezaret’de bulunduğu süre içinde yabancı postalarıyla olan savaşında onları güvenli, düzenli ve hızlı bir posta örgütüne sahip olarak ortadan kaldırmayı amaçlayarak Avrupa ülkelerindekileri aratmayacak posta ve telgraf şubeleri kurmaya çalışmıştır. Avrupa’ya sipariş ettiği pullar, posta kartları ve pul defterleri tüm dünyanın hayranlığını kazanmıştır. Edirne’nin kurtuluşu anısına Londra’da basılan ve üzerlerinde Selimiye Camii’nin bir resminin bulunduğu pullar rağbet görmüş; bunun üzerine, bu pulları basan Bradbury Wilkinson Matbaası’na İstanbul’un en güzel köşelerine ait resimlerle süslenmiş çok zarif pullar bastırılmıştır¹⁹. Bu pulların bir özelliği daha vardır ki, ilk kez bir Osmanlı Padişahının resmi bir Osmanlı posta pulunda yer almaktadır. 200 kuruş değerindeki bu pul, tekrar kullanılmasını önlemek için, postada kullanıldıktan sonra kesilerek iptal edilmiştir²⁰.

30 Eylül 1914 günü Posta ve Telgraf Nazırı Oskan Efendi, Adliye Nazırı İbrahim Bey ile birlikte büyük bir başarıyı kutlama için padişah Mehmet Reşad’ın huzuruna çıkmıştır. Bu büyük başarı, kapitülasyonların kaldırılmasıdır. Oskan Efendi için bu olayın apayrı bir önemi ve heyecanı vardır. Çünkü artık yabancı posta şubelerinin tabelaları gözüne batmayacak, onlarla rekabet etmek zorunda kalmayacaktır. Bunu kutlamak için padişaha götüreceği hediyeyi de hemen hazırlamıştır. Üzerinde “*İmtiyazat-ı Ecnebiyenin Lağvı 1330*”(1914) ibaresi bulunan ve 7 parçadan oluşan özel tabakasında bir seri pul²¹. Bu pullar, o zaman elde mevcut Londra serisi pullarının üstüne sürşarj vurularak yapılmış ve hemen tedavüle çıkarılmıştır²².

Oskan Efendi’nin, 1914 yılında Nevsal-i Milli’de yayınlanmış “*Posta ve Telgraf Hidematında İnkışaf*” başlığını taşıyan bir yazısı da bulunmaktadır.

¹⁷ *Sabah*, 13 Mayıs 1914 (30 Nisan 1330).

¹⁸ *PTM*, No:159, (Temmuz 1330), *PTM*, No:162, (Teşrinievvel 1330).

¹⁹ Mufahham Akoba, *Türkiye’de Pul ve Pulculuk*, İstanbul, 1963, s.48.

²⁰ Ali Nusret Pulhan, *Türk Pulları Katalogu*, İstanbul, 1976, s. 172.

²¹ *Tasvir-i Efkâr*, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1914.

²² Pulhan, a.g.e., s.174.

PTT NAZIRI OSKAN EFENDİ

4. Sonuç Yerine

Oskan Efendi Döneminde, Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti, Birinci Dünya Savaşı arifesinde yaşadığı büyük değişimle her yönden ilerlemiştir. Kısa bir süre içinde yaşanan bu canlılık ve gelişme ile birlikte Osmanlı postaları güvenilir ve hızlı olmanın sadece nakil araçlarının varlığına bağlı olmadığını göstermiştir.

Dönemin diğer bürokratları arasında kişiliği ve faaliyetleriyle dikkat çeken Oskan Efendi, Osmanlı bürokrasi tarihinde farklı bir konum elde etmiş ve bu durum dönemin basın yayın organlarına da aksetmiştir.

Gerek memurlarla olan diyalogu, gerekse nezaretin tüm birimleriyle tek tek ilgilenmesi sayesinde başarıyı yakalayan Oskan Efendi, emrindeki tüm memurlara bir mesai arkadaşı gibi davranmış ve onlardan biri gibi onlarla birlikte çalışmıştır. Çıktığı yurt gezisinde bir çok posta ve telgraf şubesine uğrayarak oradaki memurlarla konuşmuş, dertlerini dinlemiş, görevini ihmal edenleri cezalandırmış, başarılı olanları ödüllendirmiştir. Mevzuatı ve işlemleri iyi bilmesi, gözünden kaçan aksaklıklar olduğunda bunların kendisine bildirilmesini açıkça istemesi, eleştiriye açık olması, batıdaki gelişmeleri izlemesi ile Oskan Efendi ve kadrosu, yabancı postalarının hakim olduğu bir ülkede ödeneklerin yetersizliğine rağmen; Osmanlı PTT'sini kâr eder duruma getirdikleri gibi, Cumhuriyet dönemi PTT'sinin alt yapısını da hazırlamışlardır.